

Забіяка І.В. (Київ, Україна)

**Авангардний поет: автообраз
(на матеріалі поезії І. Волькера та О. Влизька)**

*Статтю присвячено аналізу поезій І.Волькера та О.Влизька, які подають художній автообраз авангардного поета. У чеського автора — це робітник, в українського — борець.
Ключові слова: авангард, авангардний поет, автообраз, пролетарська література.*

*Статья посвящена анализу стихотворений И.Волькера и О.Влизька, которые представляют художественный автообраз авангардного поэта. У чешского автора — это рабочий, у украинского — борец.
Ключевые слова: авангард, авангардный поэт, автообраз, пролетарская литература.*

*The article is dedicated to the analysis of J.Wolker's and O.Vlyzko's poetry. They represent the art self-image of avant-garde poet. For the Czech author he is a worker, for Ukrainian one he is a wrestler.
Key words: avant-garde, avant-garde poet, self-image, proletarian literature.*

Постановка проблеми. Авангард, зокрема літературний, став особливим періодом розвитку культури, початком нового етапу у розробці багатьох тем і галузей пізнання. Однією з проблем, яка цікавила авангардних поетів найбільше, була проблема митця і його ролі в суспільстві.

На початок ХХ ст. припадають кардинальні зміни у житті багатьох країн. Значно поширилися ідеї соціалізму та комунізму, старі імперії розпалися, активно розвивалися наука і техніка, - все це сприяло появі нових уявлень про мистецтво як складову людського буття. Разючі зміни мали статися й тут, і вони відбулися – мистецтво авангарду багато в чому зламало старі стандарти і винайшло нові. Відповідно, на думку авангардистів, роль митця, поета мала змінитися. На нього покладалися нові функції, нові завдання, він мав творити по-новому.

У науковій реценції авангарду говориться про зміни у сприйнятті мистецтва і митця в цей період доволі часто, проте загалом, без конкретних прикладів і їх порівняльного аналізу. Можемо назвати тут праці О.Ільницького “Український футуризм”, М.Моклиці “Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика”, С.Павличко “Дискурс модернізму в українській літературі”, В.Хархун “Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації”, в яких розглянуто різні аспекти зміни самоусвідомлення митцями авангарду своєї ролі в суспільному житті.

Однак ця тема залишається цікавою, зокрема для аналізу окремих поетичних позицій митців та їх компаративного дослідження. Тому **мета** цієї статті — вивчити позиції чеського поета Їржі Волькера та українського поета Олекси Влизька щодо ролі митця і мистецтва, а також визначити засоби творення ними власного автообразу авангардного поета.

До такої теми зверталися чи не всі письменники початку ХХ ст.

Розмірковує про роль митця В.Незвал, називаючи його “дивовижним чарівником” (*Podivuhodný kouzelník*), “о месте поэта в рабочем строю” висловлювався В.Маяковський (“*Разговор с фининспектором о поэзии*”), Г.Аполлінер закликав поетів відповідати вимогам доби і навіть бути її пророками (стаття «Нова свідомість і поети») тощо. Майже всі вони погоджувалися, що функція мистецтва в новому суспільстві змінилася: воно має наблизитися до повсякденного життя, а поети мусять бути зрозумілими всім: «Нове мистецтво, згідно з уявленнями його авангардних творців, перестане бути мистецтвом, а поетом власне стане кожен» [4, 576].

У зв'язку із цим багато художніх авангардних творів присвячено авторефлексіям поетів із приводу своєї ролі і значення у новому суспільстві. Вірші ці є прикладом творення автообразу: того ментального зразка, якого прагнули авангардисти. Проте відразу зауважимо: реальна рецепція їх творчості була далекою від тої, яку вони собі уявляли. Часто художні здобутки авангардних поетів (зокрема їх численні експерименти) залишалися незрозумілими широкому загалові, а справжніми поціновувачами такої творчості досі є одиниці. Це однак не означає, що поезія авангардистів не мала впливу на мистецтво та культурне життя ХХ ст. Р.Якобсон у статті «Що таке поезія?» пише про це так: «Відсоток громадян ЧСР, які прочитали, наприклад, вірші Незвала, невеликий. Якщо вони ці вірші прочитали і сприйняли, то мимоволі будуть трохи інакше шуткувати з другом, ляти ворога, інтонувати схвильовання, переживати любов і освічуватися в любові, інакше займатимуться політикою. Але навіть якщо вони ці вірші прочитали і відкинули, їх мова і щоденний ритуал не залишаться без змін» [3, 126].

Найбільш повно і послідовно дотримувалися ідеї нового поета представники пролетарської поезії. Саме вони наполягали на зближенні митців та їх реципієнтів, що позначилося і на їх поетичному доробку.

У творчості чеського пролетарського поета Ї.Волькера тема митця також представлена кількома текстами, найяскравішим із яких, мабуть, є поезія «**Поете, одійди!**» (*Básníku, odejdi!*). Цей короткий вірш висловлює найосновніші думки автора щодо ролі і значення поета у пролетарському суспільстві.

В українській авангардній поезії також чимало зразків зазначеної теми. Неодноразово визначав своє місце серед колег М.Семенко, називаючи себе поетом «безрасковости» («Поет»), «незрозумілим і чужим» («Пісня трампа»), «синтезою поетів і мрій» («Я»). Проте й інші поети торкалися цієї теми, наприклад, мало відомий нині, однак активний учасник літпроцесу 1920-1930-х років Олекса Влизько. У його доробку маємо вірш «**Поетові**». Він слугує презентацією ідей про місце і роль митця як футуристів, до яких належав О.Влизько, так і пролетарських поетів.

Порівняльний аналіз зазначених поезій Ї.Волькера та О.Влизька дасть змогу визначити основні позиції цих поетів щодо значення митця у новій епосі, а також особливості їхнього бачення цієї проблеми.

Вірш Ї.Волькера короткий, складається всього з восьми рядків. Він

також доволі емоційний: два з трьох речень закінчуються знаком оклику. Його написано у формі звертання до поета — сучасника І.Волькера, якого автор закликає до певних дій (численні використання наказового способу дієслів: одійди, закинь, візьми, перекопай, засій — *цитуюмо за українським перекладом поезії, виконаним М.Лукашем* [1]).

Робота поета асоціюється з роботою землекопа, сівача, а творчість — із землеробством: «Закинь усе, - візьми лиш рискаля...». Так, поет натякає на те, що мистецтво — таке саме ремесло, праця, як і інші види людської діяльності. Тому до неї здатен будь-хто, а виключна роль поета — лише вигадка, адже він — така сама людина, як і будь-яка інша. На думку автора, всі люди вміють «плакати й співати», тому не потребують посередницької ролі митця для цього. Єдине, що він може зробити: це підготувати ґрунт (тобто здатність людей до самовираження), засіяти його «любов'ю доброю» (тобто навчити людей любити світ і себе).

Таке ідилічне бачення митця було пов'язане із вірою у можливість кожної людини, у її таланти та вміння. Пролетарські поети хотіли надати кожному можливість розвиватися творчо, аби зруйнувати суспільні межі між людьми. Як показала історія, це була утопічна ідея, проте І.Волькер був її послідовним прихильником і репрезентантом.

Чеський поет створює такий автообраз: митець — це робітник, який може допомогти іншим навчитися творити і виражати прекрасне.

Вірш О.Влизька «Поетові» має багато подібних рис у сприйманні автообразу поета, проте є і певні відмінності.

Поезія О.Влизька більша за обсягом: дев'ять строф по чотири рядки, перший і останній з яких повторюються. Саме у цих повторюваних рядках знаходимо сконцентровану думку автора про роль поета:

Не лицемір, поете, серцем
І не роби із нього шарж: -
- Замало глянути крізь скельця
На бунт, - виспівуючи марш!

Поезія, так само як і у І.Волькера, побудована у формі поради-звертання до поетів-сучасників. О.Влизько також вважає, що функції поета мають змінитися, однак він не просто мусить з'єднатися з усіма іншими людьми, рівняючись на них. Автор закликає поета до активних, рішучих дій для побудови нового суспільства: «Зроби без жрецтва і офіри // Себе самого бунгарем!». Якщо І.Волькер говорить про завдання поета як про роботу землероба, то український поет вважає себе революціонером, що рішуче бореться із минулим, більше того — він воїн: «Нам треба кожного солдатом // На наші будні і фронти!». Тому можемо стверджувати більшу помірковність і лояльність у позиціях чеського авангардиста, порівняно із українським автором.

Набагато активніше підкреслює О.Влизько і протиставлення минуло та сучасного, він стверджує, що «не воскресне те, що вмерло!». Якщо у І.Волькера про це говорить у підтексті, натяками, то в українського поета все сказано прямолінійно і прозоро: він категоричний і беззаперечний.

Завдання чеського поета пов'язане із сіянням «любові доброї» (або в оригіналі — *zasej tu lásku a pokoru*), а його український колега прагне іншого: «Нам треба пісні — бурі, грому, // Нам треба — бомбами слова!». Можемо говорити про радикальніший настрій українського поета, його рішучість і одностайність у виборі. Спричинене це, ймовірно, позалітературною ситуацією, що склалася на той час в Україні: така позиція відповідала політичним і суспільним настроям, які так само рішуче прагли перемоги «пролетарської революції» в усьому світі.

Крім того, цікаво зауважити і позицію автора-поета щодо інших людей довкола. Якщо І.Волькер говорить про необхідність єднання поета з усіма людьми, про їх подібності, спільні потреби, то О.Влизько робить певні розмежування на «своїх» та «чужих»:

Якщо ти наш. Якщо ж далекий
І любиш вимірний час, -
Плекай в болоті, як лелека,
Свою культуру... не для нас!

Яскраво виражена межа між тими, хто поділяє певні ідеї, і тими, хто не погоджується з ними. Бачимо чітке ставлення до всіх, хто «не з нами» - вони «в болоті», тобто поза активною діяльністю і можливістю впливати на розвиток будь-чого в суспільстві. На жаль, знаємо, що саме така ситуація склалася в 1930-х роках і в позамистецькому світі: усі незгодні були позбавлені права на вираження себе і своїх ідей.

Поетія О.Влизька була абсолютно начасі. Вона слугує прямим відбитком того, що відбувалося у суспільстві, житті країни, адже мистецтво було виразником політичних ідеалів і пріоритетів. Тому основні риси його автообразу — рішучість у діях і оцінках, беззаперечність, строгість.

Автообраз поета за О.Влизьком: поет — це борець, що має покласти всі сили для встановлення «своїх» ідеалів у світі.

Висновки дослідження. Проведений аналіз свідчить, що попри наявність спільних рис у баченні ролі митця в суспільстві, між чеським і українським авторами існують суттєві розбіжності, спричинені культурною та політичною ситуацією, особистими переконаннями поетів. І.Волькер і О.Влизько по-різному малюють образ поета (як робітника і як борця відповідно), хоча погоджуються — його роль має змінитися. Вважаємо, що подальший аналіз окремих поезій представників чеської та української авангардної літератури дасть змогу поглибити зроблені зауваги, розкрити нові аспекти у проблемі творення автообразу авангардного поета.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волькер І. Поезії / Пер. з чес. ; Передм. В. Житника. — К. : Дніпро, 1986. — 182 с.; 2. Із поезії 20-х років : Збірник. — К. : Рад.письменник, 1959; 3. Якобсон Р. Что такое поэзия? // Русская литература. — 2007. - № 1. — С. 117-127; 4. Česká Literatura od Počátků k Dnešku / Lehár J., Stich A., Janáčková J., Holý J. — Praha : Lidové noviny, 2006. - 1078 s.; 5. Nezval V. Moderní básnické směry. — Praha : Československý spisovatel, 1979. — 288 s.